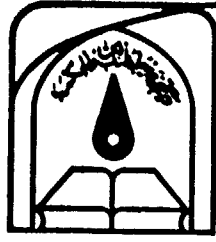

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٢٤٩٣٤

دانشگاه تربیت مدرس

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم قرآن و حدیث

جریان شناسی نفاق در قرآن کریم

مریم هاشمیان

استاد راهنما:

دکتر محمد علی مهدوی راد

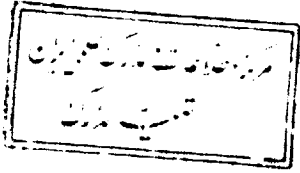
استاد مشاور:

خانم سهیلا پیروز فر

بهار ۷۸

۱۷۷۷/۲

۲۴۹۳۶

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم مریم هاشمیان شیروان
تحت عنوان جریان‌شناسی نفاق در قرآن کریم
را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد
می‌کنند.

اعضا هیئت داوران:

- ۱- استاد راهنما جناب آقای دکتر محمد علی مهدوی راد
- ۲- استاد مشاور سرکار خانم سهیلا پیروزفر
- ۳- استاد ناظر جناب آقای دکتر سید محمد باقر حجّتی
- ۴- استاد ناظر سرکار خانم دکتر نهله غروی نائینی
- ۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی سرکار خانم دکتر نهله غروی نائینی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته علوم قرآن و حدیث است که در سال ۱۳۷۸ در دانشگاه علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر محمد علی مهدوی راد و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر سهیلا پیروفر از آن دفاع شده است.

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های نشریات دانشگاه تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به مرکز نشر دانشگاه اهدا کند دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصل کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶: اینجانب مریم هاشمیان شیروان دانشجوی رشته علوم قرآن و حدیث مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

این مجموعه را به همهٔ بندگان خالص خدا و ارواح مطهر
همهٔ شهیدان اسلام خصوصاً آنانکه هدف کینه و انتقامجویی
منافقان مطرود و ملعون قرار گرفته و خون پاکشان بدست
پنهان و ناپاک منافقان به زمین ریخت. بالاخص امیر سپاه
اسلام سپهبد شهید علی صیاد شیرازی و بندهٔ خالص خدا
شهید محسن علیان نجف آبادی که در عملیات بیادماندنی
والفجر ۸ شهد شهادت نوشید. و خواهرم زهرا هاشمیان و
همسر و فرزندش حسین و محمد قانع گلیان که با طراح
شوم منافقان مسکنشان مقتلشان شد تقدیم می‌دارم.

آنچه در پیش رو دارید، نتیجه مطالعات و تحقیقات چندین ماهه‌ایست که از راهنمایی‌های مشفقانه استاد گرانقدر جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای محمدعلی مهدوی راد در سمت استاد راهنما و سرکار خانم سهیلا پیروزفر به عنوان استاد مشاور که در هر شرایطی از هیچ ارشادی دریغ نکرده‌اند، حاصل شده است. لازم می‌دانم در این خصوص از آنان صمیمانه و خاضعانه قدردانی و تشکر کنم.

البته ادعا نمی‌شود که توانسته باشم آنچه را آن بزرگواران مد نظر داشته‌اند به خوبی فراگرفته و از عهده آن بر آمده باشم.

هم چنین بر خود لازم می‌دانم از اساتید گرانقدر جناب حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر سید محمد باقر حجتی و سرکار خانم دکتر نهله غروی که از محضر درس آنان بهره‌ها جستم قدردانی و تشکر کنم.

و نیز سپاس و تقدیر خود را از کمکهای ارزنده اولیاء و کارکنان کتابخانه بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی که از هیچ‌گونه مساعدتی دریغ نکردند، ابراز نمایم.

چکیده:

موضوع تحقیق این رساله، جریان‌شناسی نفاق در قرآن کریم یا به عبارت دیگر تاریخ نفاق و منافقان در قرآن کریم می‌باشد. منافق به معنی انسان دورو و دو چهره یا به عبارتی در لسان مؤمن و در دل کافر اولین بار در قرآن کریم استعمال شد بیشتر علما قائلند: آغاز نفاق در صدر اسلام با آغاز هجرت همراه بوده است، زیرا هجرت مسلمانان و رسول‌گرامی اسلام به مدینه، گسترش اسلام و قدرت و شوکت عظیم این آیین الهی را در این بلاد به ارمغان آورد. ورود آیین جدید و انتشار آن در مدینه برای برخی صاحب منصبان قدیم ایجاد مشکل نمود و خطری جدی برای منافع آنان به شمار می‌رفت. جامعه مدینه آن زمان تشکیل شده بود از: مشرکان، یهودیان، اعراب بادیه، و تازه مسلمانان، که هر یک از این گروهها، گرایشها و خواستههای متفاوتی داشتند. بدیهی است که راه و رسم جاهلی و آداب سنن کهن، با آیین جدید و راه و رسم نوین در تضاد و رویارویی بود. و از آنجا که مخالفان با اسلام توان رویارویی و مقابله با این آیین الهی را در خور نمیدیدند به حربه نفاق تمسک جسته، به ظاهر اسلام آورده و در دل کافر بودند. بدین ترتیب از همه حقوق و منافع جامعه اسلامی بهره‌مند شده و از سلامت جان و مال برخوردار می‌شدند لکن پنهانی و مخفیانه اهداف و مقاصد از پیش تعیین شده خویش را دنبال می‌کردند. زمانی با فاش نمودن اسرار مسلمانان نزد کفار و جاسوسی برای آنها، گاه از طریق همدستی با یهود و حمایت از ایشان زمانی دیگر با پخش شایعات مخرب و توهین آمیز نسبت به ساحت مقدس پیغمبر ﷺ و اهل ایمان و وقتی دیگر با فریب دادن مؤمنان و تضعیف روحیه در آنان و پیوسته با حرکاتی بس مرموزانه و مزورانه در جهت نابودی و متلاشی نمودن قدرت نو بنیاد اسلامی قدم بر می‌داشتند. خداوند متعال نیز متقابلاً از طریق وحی پرده از چهره کریمه نفاق و منافق بر می‌داشت و با بیان توطئه‌ها و تزویرها و صفات و حالات منافقان و آنان را بدتر از کفار معرفی کردن، مؤمنان را از خطر آنان بر حذر می‌داشت. پیامبر ﷺ آیات تنبیه آفرین و بیدارکننده را بر مسلمانان قرائت می‌کرد و عملاً خود به تفسیر آن می‌پرداخت، گاه با حلم و بردباری زاید الوصف خویش که خاص سیره پیامبران است، با حوادث روبرو می‌شد و زمانی با قاطعیتی وصف ناپذیر توطئه‌های منافقان را درهم می‌کوبید و ماهیت فریبکاران متظاهر و متقلب را افشاء می‌نمود. و تا زمانیکه در قید حیات بود منافقان را از رسیدن به اهداف شوم خود ناکام گذاشت. رساله حاضر به ترتیب شأن نزول آیات الهی در باره منافقان، حالات، رفتار و توطئه‌هایشان و برخورد پیامبر عظیم‌الشأن و مؤمنان با آنها تدوین شده است و آنچه در نهایت می‌توان گفت: این است: در هر عصر و نسلی خطر نفاق و منافق جامعه اسلامی و اسلام را تهدید می‌کند و مسلمانان همواره باید هشیار و آماده مقابله با این گروه که بدتر از کفارند باشند.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات

۲	۱-۱- مقدمه
۶	۲-۱- بیان مسأله
۸	۳-۱- فرضیات
۹	۴-۱- سوالات اصلی تحقیق
۹	۵-۱- هدف‌ها
۱۰	۶-۱- روش تحقیق
۱۰	۷-۱- سابقه و ضرورت انجام تحقیق
۱۰	۸-۱- اختصارات

فصل دوم: نفاق و منافقان

۱-۲- بخش اول: نفاق و ابعاد آن

۱۳	۱-۱-۲- نفاق در لغت
۱۵	۲-۱-۲- نفاق در اصطلاح شرعی و قرآنی
۱۵	۳-۱-۲- انواع نفاق
۱۹	۴-۱-۲- مراحل نفاق
۲۰	۵-۱-۲- انگیزه‌ها و اهداف نفاق
۲۴	۶-۱-۲- تفاوت نفاق با کذب
۲۵	۷-۱-۲- تفاوت نفاق با تقیه
۲۸	۲-۲- بخش دوم: اشاره‌ای به شخصیت و صفات منافقان در قرآن کریم

فصل سوم: نفاق در بستر تاریخ از نگاه قرآن

۳۸	۱-۳- بخش اول: منافقان بعد از هجرت
۳۹	۱-۱-۳- تاریخچه نفاق و منافقان در مدینه
۴۵	۲-۱-۳- حقیقت نفاق
۵۸	۳-۱-۳- نقش یهود در حرکت نفاق
۶۳	۴-۱-۳- موضع‌گیری منافقان در قبال تحویل قبله
۷۰	۵-۱-۳- کمک منافقان به کفار و یهود از طریق جاسوسی

- ۳-۱-۶- منافقان در جنگ بدر..... ۷۸
- ۳-۲- بخش دوم: منافقان بعد از جنگ بدر..... ۸۵
- ۳-۲-۱- تجارت منافقان با نوامیس و کنیزان..... ۸۸
- ۳-۲-۲- هواداری منافقان از کفار (یهود و نصاری) و هم پیمانی با آنان..... ۹۰
- ۳-۲-۳- تمسک برخی از یهودیان به نفاق..... ۹۸
- ۳-۲-۴- تأثیر آزمایش و امتحان در پیرایش جامعه اسلامی..... ۱۰۱
- ۳-۲-۵- ارجاع داوری به طاغوت از نشانه‌های نفاق..... ۱۰۶
- ۳-۲-۶- منافقان در غزوه احد..... ۱۱۲
- ۳-۳- بخش سوم: منافقان بعد از جنگ احد..... ۱۲۵
- ۳-۳-۱- نمونه‌ای از خدعه منافقان به قصد دور کردن مردم از اسلام..... ۱۲۶
- ۳-۳-۲- برحذر داشتن مؤمنان از دوستی و مودت با منافقان..... ۱۲۹
- ۳-۳-۳- محدود کردن روابط مؤمنان و منافقان و اتخاذ موضع مشخص در قبال منافقان..... ۱۳۳
- ۳-۳-۴- نمونه‌ای از مظاهر نفاق..... ۱۴۱
- ۳-۳-۵- رفتار منحرفانه منافقان با خدا و مردم..... ۱۴۵
- ۳-۳-۶- قساوت قلب و تأثیرناپذیری قلوب منافقان از کلام خدا..... ۱۵۳
- ۳-۳-۷- خیانت به امانت بزرگ الهی..... ۱۶۰
- ۳-۳-۸- نمونه‌ای از مجازات منافقان در آخرت..... ۱۶۳
- ۳-۳-۹- موضع منافقان در قبال بیرون راندن یهود بنی نضیر از مدینه..... ۱۶۶
- ۳-۳-۱۰- کندی و سستی منافقان در امر جهاد و تلاش آنان در افشای اسرار جنگ..... ۱۷۳
- ۳-۳-۱۱- فتنه‌انگیزی در میان مؤمنان و تهدید آنها به ترک مدینه..... ۱۸۰
- ۳-۳-۱۲- لکه‌دار ساختن حیثیت مؤمنان و اشاعه فحشاء..... ۱۹۰
- ۳-۳-۱۳- اظهار دوستی با مومنان و مودت پنهانی با کفار..... ۱۹۹
- ۳-۳-۱۴- تشکیک در تشریح اسلامی و ایراد طعن و کنایه نسبت به سنت شکنی پیامبر ﷺ..... ۲۰۴
- ۳-۳-۱۵- موضع منافقان در جنگ احزاب..... ۲۱۱
- ۳-۴- بخش چهارم: منافقان بعد از جنگ احزاب..... ۲۲۶
- ۳-۴-۱- دستور جهاد با منافقان..... ۲۲۷
- ۳-۴-۲- سوء ظن نسبت به اسلام و مسلمین..... ۲۳۰

- ۲۳۹ ..... ۳-۴-۳- اتهام ظلم و بی عدالتی نسبت به پیامبر اکرم ﷺ
- ۲۴۳ ..... ۴-۴-۳- منافقان در غزوه تبوک و پس از آن
- ۲۴۳ ..... ۳-۴-۴-۱- محرک اصلی منافقان برای حضور و یا عدم حضور در میدان نبرد
- ۲۴۸ ..... ۳-۴-۴-۲- سلب توفیق نسبت به شرکت در میدان نبرد و حکمت آن
- ۲۵۱ ..... ۳-۴-۴-۳- نمونه‌ای از عذر تراشیه‌های دروغین منافقان در تخلف از جنگ
- ۲۵۳ ..... ۳-۴-۴-۴- ناراحتی در پیروزی مؤمنان و شادی در شکست آنان
- ۲۵۵ ..... ۳-۴-۴-۵- انفاق همراه با کراهت و عدم پذیرش اعمال آنها
- ۲۵۷ ..... ۳-۴-۴-۶- استهزاء و تمسخر مقدسات (خداوند، رسول گرامی ﷺ و کلام وحی)
- ۲۶۲ ..... ۳-۴-۴-۷- تمسخر و عیب جویی نسبت به صدقات و صدقه دهندگان
- ۲۶۳ ..... ۳-۴-۴-۸- تخلف از جهاد و تضعیف اراده دیگران نسبت به شرکت در جنگ
- ۲۶۵ ..... ۳-۴-۴-۹- رخصت از جهاد در عین توانگری
- ۲۷۱ ..... ۳-۴-۴-۱۰- جنگ با اسلام از طریق دعوت به آن
- ۲۷۸ ..... ۳-۴-۴-۱۱- منافقان اعرابی و نوع نفاق آنها
- ۲۸۱ ..... ۳-۴-۴-۱۲- نسبت زودباوری و دهن بینی به پیامبر دادن
- ۲۸۵ ..... ۳-۴-۴-۱۳- عهد شکنی منافقان با خداوند جل و اعلیٰ
- ۲۸۷ ..... ۳-۴-۴-۱۴- عجز منافقان از درک قرآن و به مسخره گرفتن آن
- ۲۹۰ ..... ۳-۴-۴-۱۵- حرمان منافقان از مغفرت الهی

۳-۵- بخش پنجم : خاتمه

- ۲۹۵ ..... ۳-۵-۱- سرانجام نفاق و منافقان در عصر پیامبر ﷺ
- ۲۹۶ ..... ۳-۵-۲- حکم نفاق در اسلام
- ۲۹۷ ..... ۳-۵-۳- سیره عملی پیغمبر اکرم ﷺ در برخورد با منافقان
- ۳۰۰ ..... نتیجه گیری
- ۳۰۰ ..... پیشنهادات
- ۳۰۱ ..... فهرست منابع
- ۳۰۴ ..... چکیده انگلیسی

فصل اول

کلیات

۱-۱- مقدمه

نهضت انقلابی اسلام مانند هر نهضت انقلابی پیروزمند یک جنبش ارتجاعی بدنبال داشت، که به انقلاب ارتجاعی انجامید. انقلابات آزادیخواهانه اروپای قرون هجدهم و نوزدهم از رجعت مصون نماند. معروفترین ارتجاع در اروپا آن بود که پس از انقلاب کبیر فرانسه به هنگام شکست ناپلئون صورت گرفت. در آن رجعت استبداد طلبانی که نیروهای انقلابی آنان را به خارج از کشور رانده بود به همدستی بقایای طبقه خود در داخل و کمک دربارهای مستبد اروپا به فرانسه بازگشتند و بساط سابق را گسترده کردند. بازگشت آنان در حقیقت بازگشت رژیم استبدادی و رجعت جامعه فرانسه به حال پیش از انقلاب کبیر بود. و چون انقلاب کبیر فرانسه و همه انقلاباتی که در دو قرن نامبرده در کشورهای اروپا رخ داد سیاسی بود و از تحول اعتقادی ژرف بی بهره، لذا جنبش و انقلاب ارتجاعی ای که بدنبال آن پدید آمد ما هیت سیاسی داشت. اما انقلاب اسلام اجتماعی و کلی بود بنابراین رجعتی چند جنبه‌ای و کلی نیز در پی داشت. اساساً در هر نهضت انقلابی باید چشم انتظار رجعت و در کمین مرتجعین و بازگشت طلبان بود. زیرا در هر انقلاب حقیقی تحول در نیروی اجتماعی رخ می‌دهد و هرگونه تغییر و تحول بر تحول خوی و اخلاق و عادات مردم مبتنی می‌شود. اما این تحول اعتقادی و اخلاقی امری نسبی است نه کامل و نهایی. به این معنا که در هر نهضت انقلابی اولاً تحول اساسی اعتقادی - اخلاقی در فرد به کمال نمی‌رسد و ثانیاً همه افراد مشمول تحول نمی‌شوند. نتیجتاً هم بقای دوران کهن و آثار اعتقادی - روانی -

اخلاقی - فکری پیشین تا اندازه‌ای در فرد مؤمن و متجدد باقی می‌ماند. وهم برخی افراد تقریباً به هیچ وجه تحول نمی‌پذیرند وهم چنان آثار اعتقادی اخلاقی گذشته را در خویشتن نگه می‌دارند.

عناصر تحول ناپذیرفته و بقایای عقاید و خوی و عادات قدیم در افراد متجدد، دو عامل اصلی و عمده گرایش جامعه به عهد کهن و نظام پیشین است.

عناصر تحول ناپذیرفته در اصطلاح اسلام، کافر خوانده می‌شوند، که اینان به چند نوع تقسیم بندی شده‌اند. از یک نظر به دو دسته عمده مشرکان و اهل کتاب. و از نظر دیگر که مهم‌تر و دقیق‌تر است به دو دسته بزرگ کفار و منافقین تقسیم می‌شوند.

تقسیم‌بندی رجعت‌جویان به دو دسته کافر و منافق حائز اهمیت فراوان است. چه با این تمایز عناصر ضد اسلامی و رجعت‌جوی از حیث آمیزش با مسلمانان و تأثیر در بازگشت دادن جامعه متمایز گشته‌اند. کفار چون خصومتشان را نسبت به اسلام و مسلمانان تصریح کرده، و به همین سبب خطر تأثیرشان بر جامعه اسلامی کمتر است و منافقان کفاری هستند که چون با استتار و تظاهر به مسلمانی به درون جامعه رخنه کرده‌اند نقش ارتجاعی خطیری بازی می‌کنند. بطوری که نقش کفار در این زمینه در مقایسه با آنان بس ناچیز است. به همین دلیل خداوند متعال در قرآن حساب عمده‌ای برای کفار در دفتر ارتجاع و ارتداد نگشوده، و به عکس ستون بزرگی را به منافقان اختصاص داده است. این گونه مباحث بدان سبب در کلام خدا مطرح گشته است که جنبش ارتجاعی از نخستین ایام نهضت و بدو تأسیس جامعه مدنی به راه افتاد و ارشادات و تعالیم خداوند را لازم آورد.

پایای رشد نهضت اسلام و تحرکات مشرکان و اهل کتاب و منافقان رجعت‌خواه، خداوند به افشای ماهیت آنها می‌پردازد و مسلمانان را در قبال آنان مجهز و آگاه و متذکر می‌سازد. قرآن حاکی است که کفار در دوره پیامبر برای برگرداندن مسلمانان از دینشان به آیین جاهلیت از هر چه در توان داشته دریغ نورزیده‌اند^۱ و یک جریان ارتدادی و ارتجاعی بوجود آورده‌اند. محرکین این جریان عبارت بوده‌اند از: مشرکان، اهل کتاب و منافقان.^۲

۱. بقره (۲)، ۲۱۴.

۲. جلال‌الدین فارسی، انقلاب تکاملی اسلام، بی‌جا، مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، بی‌تا، صص ۳۴۷ - ۳۵۰.

یکی از موضوعاتی که کثرتاً در قرآن کریم از آن بحث شده است و کمتر موضوعی است که قرآن در مورد آن این همه تأکید و سفارش کرده باشد، موضوع منافقان است. قرآن کریم در سوره‌های زیادی از این گروه سخن به میان آورده است.^۱

در این رابطه برخی مدعی هستند که اگر مجموع آیات مربوط به «نفاق» را در یک جا گرد بیاوریم، سه جزء از اجزای سی‌گانه قرآن، و در حقیقت یک دهم قرآن مربوط به بیماری نفاق و زندگی منافقان عهد رسالت است.^۲

سرمایه‌گذاری وسیع و توجه و عنایت زیاد قرآن به این مسأله دلیل بر اهمیت مسأله نفاق و خطر فوق‌العاده منافقان می‌باشد.

بزرگترین و خطرناک‌ترین دشمنان چه در مجموعه اعتقادات دینی و مذهبی، و چه در ناحیه معاشرت‌های اجتماعی، دشمنی است که نقابی از دوستی و محبت بر چهره دارد و لباسی از دوستی و ملی‌گرایی بر تن، شعار او شعار توده مردم و معتقدان به یک مسلک و روش معلوم باشد، اما در زیر آن نقاب و لباس ظاهری، دلی مملو از کین و عداوت و خنجری زهرآلود و کشنده پنهان دارد و همواره منتظر فرصتی مناسب تا به اغراض پلیدش جامه عمل بپوشاند.

اسلام در طول تاریخ خود بیشترین ضربه را از منافقان خورده است و به همین دلیل است که قرآن سخت‌ترین حملات خود را متوجه منافقان ساخته است. و بزرگترین اعلام خطر را درباره آنان فرموده است، آنجا که می‌فرماید «هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُوهُمْ»^۳ تنها آنها دشمنان حقیقی هستند. عجیب است در شرایطی که پیغمبر اکرم ﷺ با مشرکان قریش چون ابوسفیان‌ها رو در رو در میدان جنگ مبارزه می‌کند و شمشیر به روی یکدیگر می‌کشند و در حالی که با یهود، چنانکه در آیات آمده است، مبارزه رو در رو در کار است و اسلام چنان دشمنانی در مقابل خود دارد، در عین حال قرآن این دشمنان داخلی را دشمن می‌خواند. امیرالمؤمنین علی علیه السلام در نامه‌ای به محمد پسر ابی بکر به هنگام واگذاری اداره امور مصر به او، چنین

۱. سوره‌هایی مانند بقره، آل عمران، نساء، مائده، انفال، توبه، عنکبوت، احزاب، محمد، فتح، حدید، مجادله، حشر، منافقون.

۲. ابراهیم علی سالم مصری، النفاق و المنافقون فی عهد رسول الله و دور الیهود، قاهره: دارالشعب، ۱۳۹۰، ۱۹۷۰م، ص، ۱۹۱.

۳. منافقون (۶۳)، ۴.

متذکر می‌شود: پیامبر خدا ﷺ مرا سخنی گفت و بر سخنش تأکید داشت که: من بر امت خود نه نگران مؤمنم و نه نگران مشرک. چرا که مؤمن در حریم ایمان خویش مصونیت الهی دارد. و مشرک را خداوند با شرکش ریشه کن می‌کند، نگرانی من تنها از هر آن کسی است که درونی دو چهره و زبانی عالمانه دارد، حرف و شعارش مطابق ارزشهای شناخته شده شما است، اما اعمالش با ضد ارزشهایی تطابق دارد که با فرهنگ شما بیگانه است.^۱

علامه شهید مرتضی مطهری (ره) عصر ما را عصر نفاق معرفی می‌کند و درباره راز تأکید قرآن بر مسأله نفاق و منافقان می‌فرماید: (چرا قرآن این همه بر این مسأله تکیه نموده با اینکه در کتب آسمانی پیشین یا اسمی از منافقین نیست یا اگر هست، بسیار کم است؟ این تکیه و تأکید برای این است که بشر هر چه بدوی تر بوده است و هر چه که به اصطلاح از تمدن دورتر بوده است،... از صراحت بیشتری برخوردار بوده است. یعنی آنچه که در درون داشته است از فکر و احساسات و عواطف، از رغبت‌ها و بی میلی‌ها، از مهربانیها و خشمها، از ایمانها و بی ایمانها، هر چه داشته است همان را ظاهر می‌کرده است، ولی هر چه پشتر پیش رفته است و تکامل پیدا کرده است، قدرتش بر تصنع، همان تصنعی که نفاق نوعی از آن است، افزایش پیدا کرده است، چنانکه اگر ما هم اکنون مردم عصر خودمان را به صدر اسلام بسنجیم، نفاق هزاران درجه بیشتر شده است،... بطوری که اگر بخواهند برای عصر ما از نظر انسانی نه از نظر صنعتی ملاکی را به حساب آورند،... باید بگویند که عصر ما عصر نفاق است).^۲

نکته قابل توجه آنکه قرآن بیش از هر کتاب دیگری روی احتیاط و حذر از منافقان تکیه دارد، این تأکید فراوان قرآن نمی‌تواند منحصر به صدر اسلام و مختص به منافقان عصر پیامبر باشد. بلکه این آیات، هشدار به همه جوامع انقلابی می‌باشد به همین دلیل تحلیل‌ها و موشکافی‌های قرآن بر مسأله نفاق نه به عنوان یک مسأله تاریخی، بلکه به عنوان یک مسأله مورد نیاز جامعه مطرح است.

و بنابراین نباید غافل بود که منافقانی در این زمان به مراتب زیرک‌تر و موذی‌تر از منافقان صدر اسلام هستند که در حوزه اسلامی مشغول خدعه و توطئه علیه مسلمانان و مانع پیشرفت احکام دین و انقلابند.

۱. صبحی صالح، نهج البلاغه، بی جا، دارالهجرت، ص ۱۴۱۲ ه. ش، نامه ۲۷.

۲. آیت الله شهید مرتضی مطهری، مسأله نفاق، چاپ دوم، تهران: حزب جمهوری اسلامی، ۱۳۵۹ ه. ش، صص ۱۳-۱۴.